

ЎЗБЕКИСТОНДА ТАЪЛИМ ХИЗМАТЛАРИ БОЗОРИ ТАҲЛИЛИ

Расулов Акмал Абдунаимович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги
«Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий
асослари ва муаммолари» илмий-тадқиқот маркази
ORCID: 0009-0005-0070-8230
akmali-90@mail.ru

Аннотация. Ушбу тадқиқотнинг мақсади Ўзбекистондаги таълим хизматларининг бозорини жорий ҳолатини таҳлил қилиш, таълимнинг турли даражаларидаги давлат ва хусусий муассасаларга эътибор қаратишдир. Ушбу таҳлил Ўзбекистонда таълимнинг бугунги кундаги ҳолати ва сифати ҳамда рақобатбардошлигини оширадиган сиёсатини ишлаб чиқишда илмий аҳамиятга эга бўлиб, муаллифнинг таҳлилий мулоҳазалари келтирилган.

Калит сўзлар: таълим, таълим кредити, талаба, олий таълим муассасаси, динамика.

АНАЛИЗ РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ УЗБЕКИСТАНА

Расулов Акмаль Абдунаимович

Научно-исследовательский центр «Научные основы
и проблемы развития экономики Узбекистана» при
Ташкентском государственном экономическом университете

Аннотация. Целью данного исследования является анализ текущего состояния рынка образовательных услуг в Узбекистане с акцентом на государственные и частные учреждения различных уровней образования. Данный анализ имеет научное значение при разработке политики, повышающей современное состояние и качество образования в Узбекистане, а также конкурентоспособность, и представлены аналитические комментарии автора.

Ключевые слова: образование, образовательный кредит, студент, вуз, динамика.

ANALYSIS OF THE EDUCATIONAL SERVICES MARKET IN UZBEKISTAN

Rasulov Akmal Abdunaimovich

Scientific research center "Scientific bases and problems of
the development of the economy of Uzbekistan"
under the Tashkent State University of Economics

Abstract. The purpose of this study is to analyze the current state of the educational services market in Uzbekistan, focusing on public and private institutions at various levels of education. This analysis is of scientific importance in the development of policies that increase the current state and quality of education in Uzbekistan, as well as competitiveness, and the author's analytical comments are presented.

Key words: education, educational loan, student, higher education institution, dynamics.

Кириш.

Ўзбекистон таълим тизими 1991 йилда мустақилликка эришганидан сўнг жиддий ўзгаришларни бошдан кечирди. Бугунги кунда 37 миллиондан ортиқ аҳолига эга бўлган мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг асосий омили сифатида таълимга устувор аҳамият қаратиб келмоқда. Ҳукумат таълим соҳасини модернизация қилиш бўйича кўплаб ислохотларни амалга ошириб, асосий эътибор сифат ва қулайликни оширишга қаратилган. Бу ислохотлар ўқув дастурларини янгилаш, молиялаштиришни кўпайтириш ва халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни ўз ичига олади.

Адабиётлар шарҳи.

Таълим кредитлари олий таълимни молиялаштириш учун тобора кўпроқ фойдаланилмоқда, аммо уларнинг талабаларнинг молиявий барқарорлиги, таълим даражаси ва коллеждан кейинги ҳаётига таъсири сезиларли даражада фарқ қилиши мумкин.

Ўзбекистон замонавий бозор иқтисодиёти эҳтиёжларига жавоб берадиган миллий таълим тизимини ривожлантиришга қаратилган турли таълим ислохотларини амалга оширди. Бу ислохотлар янги ўқув дастурлари ва ўқитиш услубларини жорий этиш, шунингдек, хусусий таълим муассасаларини ташкил этишни ўз ичига олади (Ҳакимович, 2021).

Олий таълим кириш, сифат ва халқаро ҳамкорликни яхшилашга қаратилган сиёсат билан сезиларли ўзгаришларга дуч келди. Ҳукумат Ўзбекистонни жаҳон академик ва иқтисодий ҳамжамиятига яхшироқ интеграция қилиш учун олий таълим тизимини халқаро стандартларга мослаштиришга эътибор қаратди (Троитский ва Юн, 2021).

Таълим кредитлари коллеждан кейинги бойлик тўпланишига салбий таъсир қилади. Кредитга эга бўлган талабалар кредитсизларга қараганда соф бойлиги, молиявий активлари ва асосий уй-жой қийматида эга бўлишади (Зҳан, Хианг ва Эллиотт, 2016).

Талаба кредитларининг мавжудлиги коллежга кириш, тугатиш ва коллеждан кейинги натижаларга сезиларли таъсир қилади. Кредитлар рўйхатга олишни кўпайтиришга ёрдам беради, лекин айти пайтда, айтиқса, кам таъминланган ва озчилик талабалари орасида ўқишни ташлаб кетиш даражасининг ошишига олиб келиши мумкин (Бакер, Андресс, & МсДаниел, 2017).

Экспериментал далиллар шуни кўрсатадики, молиявий ёрдам хатларида нолга тенг бўлмаган кредит таклифлари қарз олишни ва тўрт йиллик коллежларга ўтиш эҳтимолини оширади (Марх & Турнер, 2017).

Олий таълим қарзи ўқишни тугатгандан сўнг дарҳол юқори бошланғич иш ҳақи билан боғлиқ, аммо кейинги йилларда иш ҳақининг ўсиши паст бўлади. Бу шуни кўрсатадики, каттароқ кредитга эга бўлган талабалар узоқ муддатли даромад ўсиши ҳисобига юқори бошланғич маоши бўлган ишларга устунлик беришади (Минисоззи, 2005).

Таълим кредитлари талабалар учун муҳим молиявий ёрдам беради, лекин айти пайтда катта молиявий юкларни келтириб чиқариши мумкин. Масъуллар талабалар кредити дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда ушбу таъсирларни ҳисобга олишлари керак.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Биз Ўзбекистоннинг таълим хизматлари бозорини таҳлилини амалга оширишни мақсад қилганмиз, шу ўринда бугунги кундаги олий таълим муассасалар сонини кўриб чиқсакда, шу асосида тадқиқотларимизни амалга оширсак.

1-жадвал

**Ўзбекистонда 2019-2024 йиллар давомида мавжуд олий таълим
муассасаларининг ўсиш динамикаси, сони**

№	Ўқув йиллар	Жами ОТМлар сони	Шундан:		
			Давлат ОТМ	Хорижий ОТМ филиаллари	Нодавлат ОТМ
1	2019 йил	108,0	83,0	5,0	20,0
2	2020 йил	122,0	91,0	9,0	22,0
3	2021 йил	159,0	103,0	26,0	30,0
4	2022 йил	209,0	114,0	30,0	65,0
5	2023 йил	210,0	115,0	30,0	65,0
6	2024 йил	210,0	114,0	29,0	67,0

Манба: Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги маълумотлари асосида тайёрланган.

2019-2024 йиллар давомида Ўзбекистонда олий таълим муассасаларининг (ОТМ) ўсиш динамикасини таҳлил қилиш учун ушбу маълумотни бир неча жиҳатдан қараб чиқиш мумкин. Эътибор берилса, жами ОТМлар сонининг ўзгариши 2019 йилда 108 та бўлган ОТМлар сони 2020 йилга келиб 122 тага кўпайган, бу эса 13% ўсишни кўрсатади. 2021 йилда жами ОТМлар сони 159 тага етган, бу эса 2020 йилга нисбатан 30% ўсишни кўрсатади. 2022 йилда ОТМлар сони 209 тагача кўпайган, бу эса 2021 йилга нисбатан 31% ўсишни кўрсатади. 2023 ва 2024 йилларда жами ОТМлар сони 210 тага етиб, барқарор бўлиб қолган.

Давлат ОТМлари 2019 йилда 83 та бўлган давлат ОТМлари сони 2020 йилда 91 тага етган, бу эса 9.6% ўсишни кўрсатади. 2021 йилда давлат ОТМлари сони 103 тага етган, бу эса 2020 йилга нисбатан 13.2% ўсишни кўрсатади. 2022 йилда давлат ОТМлари сони 114 тагача кўпайган, бу эса 2021 йилга нисбатан 10.7% ўсишни кўрсатади. 2023 ва 2024 йилларда давлат ОТМлари сони деярли ўзгармаган, жами 115 ва 114 та бўлиб қолган.

Хорижий ОТМ филиаллари 2019 йилда 5 та бўлган хорижий ОТМ филиаллари сони 2020 йилда 9 тага етган, бу эса 80% ўсишни кўрсатади. 2021 йилда хорижий ОТМ филиаллари сони 26 тага етган, бу эса 2020 йилга нисбатан 188.9% ўсишни кўрсатади. 2022 йилда хорижий ОТМ филиаллари сони 30 тагача кўпайган, бу эса 2021 йилга нисбатан 15.4% ўсишни кўрсатади. 2023 ва 2024 йилларда хорижий ОТМ филиаллари сони 30 ва 29 та бўлиб қолган, яъни деярли ўзгармаган.

Нодавлат ОТМлари 2019 йилда 20 та бўлган нодавлат ОТМлари сони 2020 йилда 22 тага етган, бу эса 10% ўсишни кўрсатади. 2021 йилда нодавлат ОТМлари сони 30 тага етган, бу эса 2020 йилга нисбатан 36.4% ўсишни кўрсатади. 2022 йилда нодавлат ОТМлари сони 65 тагача кўпайган, бу эса 2021 йилга нисбатан 116.7% ўсишни кўрсатади. 2023 ва 2024 йилларда нодавлат ОТМлари сони деярли ўзгармаган, жами 65 ва 67 та бўлиб қолган.

Ушбу маълумотларга асосланган ҳолда, Ўзбекистонда олий таълим муассасалари сонининг жадал ўсиши кўзга ташланади, айниқса, нодавлат ва хорижий ОТМ филиалларининг сезиларли ўсиши кузатилган. Давлат ОТМларининг сони ҳам муттасил кўпайган, лекин бу кўпайиш нисбатан секинроқ бўлган. Умуман олганда, олий таълим соҳасида янги муассасаларнинг ташкил этилиши таълимга бўлган талабнинг ўсиши ва бу соҳадаги давлат сиёсати билан боғлиқ, албатта.

2019-2024 йиллар давомида Ўзбекистонда олий таълим муассасаларида таълим олган талабалар сони ва уларнинг тақсимланиши ҳақидаги маълумотларга асосланган ҳолда, таққослама таҳлил қилиш мумкин. Қуйидаги 2-жадвалга асосланган таҳлилларни кўриб чиқамиз:

2-жадвал

Ўзбекистонда 2019-2024 йиллар давомида олий таълим муассасаларида таълим олган талабалар бўйича таққослама таҳлил

№	Ўқув йиллар	Жами талабалар сони	Давлат ОТМ		Нодавлат ОТМ	
			Грант	Тўлов контракт	Грант	Тўлов контракт
1	2019 йил	444 170	89 534	354 636	X	X
2	2020 йил	651 431	106027	545 404	X	X
3	2021 йил	908 163	129708	736 605	X	41 850
4	2022 йил	1 048 086	146290	811 256	X	90 540
5	2023 йил	1 186 435	168728	823 110	X	194 597
6	2024 йил	1 379 125	191612	863 136	X	324 377
2024 йил 2019 йилга нисбатан ўзгариши, фоизда		32,2 %	46,7 %	41,0 %	X	12,9 %

Манба: Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги маълумотлари асосида тайёрланган.

Жадвал маълумотларига эътибор қаратадиган бўлсак, 2019 йилдан 2024 йилгача талабалар сони сезиларли даражада ошган. 2019 йилда 444,170 нафар бўлган бўлса, 2024 йилда 1,379,125 нафарга етган. Бу 5 йил давомидаги ўртача йиллик ўсиш тахминан 26% ни ташкил қилади. 2019 йилдан 2024 йилгача давлат грантларидаги талабалар сони 89,534 нафардан 191,612 нафаргача ўсган. Бу йиллик ўсиш суръати тахминан 16% ни ташкил этади. Тўлов-контракт асосида таълим олувчилар сони 354,636 нафардан 863,136 нафаргача ўсган, бу эса йиллик 23% ўсишни англатади.

Нодавлат ОТМда тўлов-контракт асосида ўқийдиганлар 2021 йилдан бошлаб ҳисобланган бўлиб, 41,850 нафардан 324,377 нафаргача ўсган. Бу эса ўта юқори ўсиш суръатини кўрсатади. Олий таълимга бўлган қизиқиш ва талаб ортиб бормоқда. Бу иқтисодийдаги ўсиш ва таълимга бўлган эътиборнинг юқори эканлигини кўрсатади. Давлат ОТМларда ҳам, нодавлат ОТМларда ҳам тўлов контракт асосида ўқувчилар сони сезиларли даражада кўпайган. Таҳлилдан кўриниб турибдики, давлат ОТМларда грант асосида ўқувчилар сони ҳам кўпайган бўлса-да, тўлов контракт асосида ўқувчилар сони сезиларли даражада кўпроқ ўсган. Нодавлат ОТМларда эса тўлов контракт асосида ўқувчилар сони жуда катта суръатда ўсган.

Юқоридаги 2 та жавдал асосида 2019-2024 йиллар давомида Ўзбекистонда олий таълим хизматлари бозори жадал ўсган деган хулосага келишимиз мумкин. Бу ўсиш давлат ва нодавлат секторларининг фаолияти, хорижий ОТМ филиалларининг иштироки ва таълимга бўлган талабнинг ошиши билан боғлиқ. Бу маълумотлардан келиб чиқиб, кўйидаги хулосаларни чиқариш мумкин:

1. Давлат ва нодавлат ОТМлар ўртасида рақобат кучайган.
2. Хорижий олий таълим муассасалари филиаллари сонининг ортиши таълим хизматлари бозорида халқаро иштирокни оширган.
3. Тўлов контракт асосида таълим олиш имкониятлари кенгайган, бу эса таълим хизматларини бозорлашуви ва молиялаштириш имкониятларини кўрсатади.

Биз тадқиқотимизнинг асосий мақсадидан келиб чиқиб, тўлов-контракт масаласига эътиборни қаратмоқчимиз. Тўлов контракт асосидаги таълим хизматида давлат ва банкларнинг иштирокини илмий нуқтаи назардан таҳлил қилиш мумкин. Давлат олий таълим муассасалари сони ва тўлов контракт асосидаги ўқувчилар сонининг кўпайиши

давлат сиёсати ва дастурлари билан боғлиқ. Давлат қуйидаги йўналишларда иштирок этган:

Давлат томонидан берилган грантлар ва молиявий ёрдамлар олий таълим муассасаларига талабаларни кўпроқ қабул қилиш имкониятини яратган. Бу дастурлар натижасида грант асосида ўқувчилар сони ҳам кўпайган. 2019-2024 йиллар давомида давлат олий таълим муассасалари сони 83 тадан 114 тагача кўпайган. Бу давлатнинг таълим инфратузилмасини яхшилашга бўлган эътиборини кўрсатади. Шунингдек, давлат қонунчилик ва тартиботларни такомиллаштириш орқали тўлов контракт асосидаги таълим хизматларини қўллаб-қувватлаган. Бу орқали давлат таълим муассасаларига кенгроқ молиявий имкониятлар яратган. Банклар томонидан бериладиган таълим кредитлари тўлов контракт асосида таълим олувчи талабалар учун муҳим молиявий ресурс ҳисобланади.

Таълим кредитлари талабаларга олий таълимга кириш имкониятини оширади. Бу кредитлар олий таълим муассасаларига кўпроқ талабаларни қабул қилиш имконини беради. Банклар таълим кредитлари орқали ўз фаолиятини кенгайтириш ва молиявий барқарорликни таъминлаш имкониятини олади. Таълим кредитлари учун банклар томонидан белгиланган фоиз ставкалари талабалар учун молиявий юкни белгилайди. Фоиз ставкалари юқори бўлган ҳолларда, талабалар учун кредитлар олиш қийин бўлиши мумкин. Кредит қайтариш шартлари талабалар учун қулай бўлиши керак. Узоқ муддатли ва имтиёзли шартлар кредитларнинг оммалашишига ёрдам беради.

Давлат ва банклар ўртасидаги ҳамкорлик тўлов контракт асосидаги таълим хизматларининг самарадорлигини ошириш учун муҳим аҳамиятга эга. Бу ҳамкорлик қуйидаги жиҳатларда намоён бўлади:

- ✚ давлат ва банклар ўртасида қўшма таълим кредитлари дастурларини амалга ошириш орқали талабаларга молиявий ёрдам кўрсатиш;

- ✚ давлат ва банклар ўртасидаги ҳамкорликни қонунчилик даражасида такомиллаштириш орқали таълим кредитлари учун қулай шароитлар яратиш;

- ✚ давлат ва банклар томонидан молиявий ёрдамлар ва таълим кредитлари дастурларини кенгайтириш орқали талабалар учун таълим хизматларини оммалаштириш;

- ✚ тўлов контракт асосида ўқувчилар сонининг ўсиши таълим муассасалари учун молиявий имкониятларни ошириши ва таълим сифатини яхшилашга ёрдам беради.

Хулоса ва таклифлар.

Умуман олганда, тўлов контракт асосидаги таълим хизматларида давлат ва банкларнинг иштироки муҳим аҳамиятга эга. Давлатнинг таълим инфратузилмасини яхшилаш ва қонунчиликни такомиллаштириш орқали ёрдами ҳамда банкларнинг таълим кредитлари дастурлари орқали ёрдами талабалар учун молиявий имкониятларни кенгайтиришга ёрдам беради. Бу ҳамкорлик таълим хизматлари бозорининг ривожланишида муҳим омил бўлиб хизмат қилади.

Адабиётлар/ Литература/ Reference:

Baker, A., Andrews, B., & McDaniel, A. (2017). The impact of student loans on college access, completion, and returns. *Sociology Compass*, 11. <https://doi.org/10.1111/SOC4.12480>.

Khakimovich, N. (2021). Non-State Education in Uzbekistan: Formation and Development Prospects. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*. <https://doi.org/10.35940/IJITEE.D8579.0210421>.

Marx, B., & Turner, L. (2017). Student Loan Nudges: Experimental Evidence on Borrowing and Educational Attainment. *Banking & Insurance eJournal*. <https://doi.org/10.1257/POL.20180279>.

Minicozzi, A. (2005). The short term effect of educational debt on job decisions. *Economics of Education Review*, 24, 417-430. <https://doi.org/10.1016/J.ECONEDUREV.2004.05.008>.

Troitskiy, E., & Yun, S. (2021). *Uzbekistan: New Milestones of Higher Education Internationalization. Vysshee Obrazovanie v Rossii = Higher Education in Russia*. <https://doi.org/10.31992/0869-3617-2021-30-10-157-168>.

Zhan, M., Xiang, X., & Elliott, W. (2016). Education loans and wealth building among young adults. *Children and Youth Services Review*, 66, 67-75. <https://doi.org/10.1016/J.CHILDYOUTH.2016.04.024>.